

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG • цена 5 лв. • АПРИЛ 2013

NATIONAL GEOGRAPHIC

БЪЛГАРИЯ

ИЗЧЕЗНАЛИТЕ ВИДОВЕ

*Да ги върнем ли
към живот?*

За мамутите и хората • Йемен – дни на равнотеж
Когато Британия не е била остров • Гени на изследовател

Това е откъс от списанието.

**Цялото списание може да намерите в
Библио.бг**

www.biblio.bg

СТАТИИ

26 Връщане към живот

Възкресяването на изчезнали видове е възможно. Но дали е добра идея?

Текст: Карл Зимър
Снимки: Роб Кендрик

42 Ловци на бивници

Доходен бизнес с останки от отдавна измрели мамути.

Текст: Брук Лармър
Снимки: Евгения Арбугаева

62 Неспokoйният ген

Какво ни е накарало да тръгнем от Африка и да стигнем до Луната.

От Дейвид Добс

76 Пилот с мисия

Баринетът Ървинг учи децата да изследват небето.

Текст: Пат Уолтърс
Снимка: Марко Гроб

78 Свят под морето

Преди хиляди години надигащият се прилив потопил Британска Атлантида.

Текст: Лора Спини
Снимки: Робърт Кларк

90 Йемен: часът на истината

На прага на ново начало – или на още по-дълбоко разделение.

Текст: Джошуа Хамър
Снимки: Стефани Синклер

РУБРИКИ

NG България
Писма

ОБРАЗИ

Вашата снимка

ГЛОБУС

- Фреони под контрол
- Древни проклетия
- Талисман против уроки
- Оцеляване в лавината
- Теория на струните

Ръководство по оцеляване
От редактора

Мизове

www.nationalgeographic.bg
Ретро

КОРИЦА

Кандидати за връщане към живот: гигантски ленивец, трицветен ара, динорис, тасманийски вълк, саблезъб тигър, два странстващи гълъба, годо, мамут.

Илюстрация: Джон Фостър

Мезолитен гроб (вляво)
пази спомена за потънал
свят на Догърланд.

Снимка: Робърт Кларк

ОБРАЗИ

САЦ

Изображението на монолитната Дяволска кула в Уайоминг безмълвно рекламира фирмата „Тауър Стул Компани“ вЪв Фейт, Южна Дакота. Местният художник Норман Блу Арм нарисувал картината на вратата на гаража.

СНИМКА: РЕБЕКА НОРИС УЕБ

Плочка с проклятие (вляво) призовава на помощ божество с корона от змии – вероятно Хеката, покровителка на магьосниците.

„Нека цялото тяло на Порцелон, крайниците, червата... да се разложат, да се изнемощеят, да се разпаднат... душата, сърцето, загните части.“

(ЧАСТИЧЕН ПРЕВОД)

Завързана фигурка изобразява обекта на проклятието – в случая ветеринаря Порцелон.

Око за око

В някои култури прекомерните похвали урочасват. Както и завистта. От време оно подобни проклятия имат събирателното название уроки (зло око). Според фолклориста Алън Дънгис суеверният приема, че само с поглед може да се нанесе вреда на човек или неговата собственост.

Да се предпазиш не е трудно – с талисмани, на които най-често е изобразено човешко око (като на този египетски талисман долу). В страните от Егейския басейн светлооките хора се смятали за особено могъщи, затова амулетите в Гърция и Турция обикновено са сини и сферични. Индийците, мюсюлманите и евреите правят муски с изображение на глави с око по средата; италианците използват рогове – смята се, че фалическата им форма отблъбва вниманието на зложелателите. —Джона Ризо

Древни проклятия

Гражданите на Римската империя имали обичай да отвръщат на обидите в писмена форма. Те изгълбавали жалбите си върху тънки оловни листове, които завивали на руло и заковавали с гвоздеи, а после ги заравяли в гробове или хвърляли в кладенци. Наскоро преведена плочка от преди 1600 години (горе) има за цел да отмъсти на ветеринаря на име Порцелон.

Открити са над 1500 плочки с проклятия, вкл. 130 около Акве Сулис (днешния гр. Бат в Англия), които искат разплата за обувки и други вещи, откраднати, докато притежателите им се къпели в тамошните минерални води. Някои са подписани; други съдържат описание на крадеца. Голяма част призовават божество, което има власт да съсипе живота на заподозрения. —Джона Ризо

ТЕКСТ: КАРЛ ЗИМЪР

СНИМКИ: РОБ КЕНДРИК

На 30 юли 2003 г. група испански и френски учени възкресиха изчезнало животно – само за да го видят как изчезва отново.

Полученият от тях индивид беше див козел, познат като букардо, или пиренейски планински козел (*Capra pyrenaica pyrenaica*) – едро, красиво създание с тегло до 99 кг и дълги, леко извити рога. Хилядолетия наред тези козли живели във високите части на Пиренеите – планинската верига, която разделя Франция и Испания.

После дошли хората с пушките. В продължение на няколко века ловците намалявали популацията на букардо. През 1989 г. испански специалисти направили проучване и заключили, че са оцелели едва десетина индивида. Десет години по-късно останал само един представител: женска, която били нарекли Селия. Екип от националния парк „Ордеса и Монте Пердидо“, ръководен от ветеринаря специалист по дивите животни Алберто Фернандес-Ариас, уловил животното в капан, закопчал на врата ѝ нашийник с радиопредавател и я пуснал отново на свобода. Девет месеца по-късно Селия умряла и букардо официално се наредили сред изчезналите видове.

Но клетките на Селия били още живи – съхранявани в лабораториите. През следващите няколко години екип с ръководител Хосе Фолк инжектирал ядра от тези клетки в яйцеклетки от коза с премахната собствена ДНК и имплантирал яйцеклетките в сурогатни майки. След общо 57 имплантации едва седем животни забременели. Шест от седемте бременности завършили със спонтанен аборт. Една от майките обаче – хибрид между испански планински козел и домашна коза – износила клонинга на Селия до термина. Фолк и неговите колеги извадили с цезарово сечение от утробата ѝ двукилограмово женско букардо. Но държейки го, Фернандес-Ариас забелязал, че новороденото не може да си поеме въздух. Въпреки усилията да му помогнат да диша, само след 10 мин клонингът на Селия умрял. По-късно аутопсията показала, че от едната страна на белия дроб се бил развил гигантски допълнителен дял от плътна тъкан, подобна на чернодробната.

Додото и безкрилата гагарка, тасманийският вълк и китайският речен делфин, странстващият гълъб и американският кралски кълвач... Букардото е само едно от дългия списък на животните, които хората са унищожили, в някои случаи умислено. И

НОВА ЕРА НА ОТКРИТИЯ е поредица, която ще продължи през цялата година и чества 125-годишнината на *National Geographic*.

СТРАНСТВАЩ ГЪЛЪБ

Ectopistes migratorius

Милиарди такива птици някога изпълвали небето в източната част на Сев. Америка. Последният от тях – Марта (горе), умрял в зоопарка на Синсинати през 1914 г. Генетиците смятат, че биха могли да възкресят вида.

Препариран екземпляр, Национален музей по естествена история към института „Смитсонън“, Вашингтон.

**„Видовото
възкресяване ме
интересува, защото
е нещо страхотно.
Ще бъде супер да
видим на живо
някой саблезъб
тигър!“**

Хенк Грийли, специалист по биоетика

МАМУТ

Mammuthus primigenius

Мамутите се оттеглили в Източен Сибир към края на ледниковия период преди ок. 10 000 години и после измрели. Те са сред кандидатите за възкресяване; слоници ще им станат сурогатни майки.

Възстановка, Галерия по естествена история, Кралски музей на Британска Колумбия във Виктория (Канада)

теб – казва той, – сякаш през цялото време те е насочвал.“

Горохов трябва да копае почти 24 часа, за да измъкне бивника от зърнестия лед отдолу. Зъбът, който изниква от земята, е с дебелината на дънер – цели 70 кг – и е почти непокътнат. Горохов хвърля сребърна обещане в ямата, която е изкопал – дар за духовете на мястото. Ако успее да закара безпроблемно бивника до дома, може да му донесе над 60 000 долара.

ТЪРГОВИЯТА С МАМУТСКА СЛОНОВА КОСТ почти не съществувала през 1966 г., когато Горохов се родил в Северен Сибир. Спомня си как като дете виждал изгнили бивници по бреговете на р. Яна край неговото рибарско село Уст-Янск. Свободната инициатива била забранена в СССР, а много от местните смятали за лоша поличба да докосват бив-

ниците. Някои смятали, че те принадлежат на огромни, подобни на къртици създания, обитаващи дълбоко под замръзвания подпочвен слой.

Въпреки това древните бивни омагьосвали Горохов. Докато растял в Якутия (богата на ресурси област с размерите на Индия, с население под 1 млн. души и с официално име Република Саха), му разказвали как създателят на света толкова измръзнал, докато прелитал над района, че изпуснал купчина съкровища: злато, сребро, диаманти, нефт. Но Горохов най-много се впечатлил от историческите разкази на своя учител за заселниците през XVII в., които търгували с

Брук Лармър пише за глинените воини в броя от юни 2012 г. Евгения Арбугаева е от Якутск – средище на търговията с мамутски бивни.

АФРИКА За природозащитника Майкъл Фей, тук сниман начело на експедиция през Триъгълника Гуадуго в Централна Африка, поривът да изследва дивата природа е неделим от желанието да помогне за спасяването ѝ. Неговият 3200-километров пеши поход предизвика създаването на 13 национални парка в Габон през 2002 г.

„Нито един
друг бозайник
не обикаля
като нас – казва
генетикът Сванте
Пеебо. – Тук се
крие **НЯКАКВА
ЛУДОСТ.**“

нови места и идеи, да опитват нови храни, наркотици или сексуални връзки; и изобщо да са по-склонни към пътувания, промени и приключения.

Няколко особено увлекателни изследвания свързват 7R с човешкото разселване. Първото голямо генетично изследване с подобен резултат, ръководено през 1999 г. от Чуаншън Чън от Калифорнийския университет в Брвайн, установило, че 7R е по-разпространен при днешните номадски култури, отколкото при уседналите. По-голямо и статистически по-издържано проучване през 2011 г. потвърди резултата, като показва, че 7R се среща по-често, отколкото би се дължало на случайността, при популации, които се преселили на по-големи разстояния, след като напуснали Африка. И двете изследвания подкрепят идеята, че номадският живот способства естествената селекция на варианта 7R.

В племето ариаал в Африка носителите на 7R обикновено са по-силни и по-сити от тези без 7R, ако живеят в номадски групи, което може би е отражение на по-добрата им приспособимост към номадския живот. В уседналите села обаче хората със 7R изглеждат по-недохранени. Следователно възможно е ценността на варианта да зависи от обстоятелствата. Неспokoен човек може да благоденства в променлива среда, но да линее в стабилна; същото се отнася и за гените, които допринасят за безпокойството.

И така дали 7R е „изследователският ген“, или „генът на авантюризма“, както го наричат някои? Еволюционният и популационен генетик Кенет Кид от Йейлския университет смята, че ролята му е преувеличена. Кид участвал в екипа, който открил варианта 7R преди 20 години. Като други скептици и той смята, че много от проучванията, свързващи 7R с изследователски наклонности, страдат от слабости в методиката и изчисленията.

„Не можеш да сведеш нещо толкова сложно като човешкото изследователство до един-единствен ген – казва той. – Генетиката не действа по този начин.“

Според него по-добре ще е да допуснем, че в основата на подобно поведение биха могли

В търсене на ДОГЪРЛАНД

Десетилетия наред лодкари в Северно море вадят в мрежите си следи от един изчезнал свят. Сега археолозите си задават въпроса: какво се случва с хората, когато родината им изчезва под вълните

Текст: Лора Спили

Снимки: Робърт Кларк

Когато от дъното на Северно море започнали да се появяват следи от изчезнал свят, никой не искал да им повярва.

К Първите доказателства изплували преди век и половина, когато рибари покрай холандския бряг масово възприели техниката тралене. Теглели мрежи с тежести по морското дъно и ги вдигали пълни с морски езици, писии и други дънни риби. Понякога обаче от мрежата се изплъзвал и издърнчавал върху палубата огромен бивник, друг път останки от тур, космат носорог или друг изчезнал звяр.

Поколения по-късно любителят палеонтолог Дик Мол убедил рибарите да му донесат костите и да отбелязват координатите на местата, където са ги намерили. През 1985 г. един капитан донесъл на Мол прекрасно запазена човешка челюст, все още с износените кътници. Заедно с приятеля му Ян Глимервеен, също като него любител, те изпратили костта за радиовъглеродно датiranje. Оказала се на 9500 години. Следователно въпросният човек бил живял през мезолита, който в Северна Европа започнал в края на последния ледников период преди около 12 000 години и продължил до появата на земеделието 6000 години по-късно. „Според нас произхожда от гроб – казва Глимервеен, – престоял не-

обезпокояван, откакто онзи свят изчезнал под вълните преди около 8000 години.“

ИСТОРИЯТА НА тази изчезнала страна започва с топенето на ледовете. Преди 18 000 години нивото на моретата около Северна Европа било с около 122 м по-ниско от днешното. Британия не била остров, а необитаем северозападен ъгъл на Европа и между нея и останалата част от континента се простирала замръзнала тундра. Със загопянето на света и отстъпването на ледовете елени, турове и глигани тръгнали на север и запад. Ловците ги последвали – слезли от платата на днешна континентална Европа и се озовали в обширната ниска равнина.

Археолозите наричат тази изчезнала равнина Догърланд – по името на пясъчната банка Догър Банк в Северно море. По-рано я смятали за предимно необитаем сухоземен мост между континентална Европа и Британия, но сега вярват, че тук са живеели мезолитни хора, може би голям брой – докато хиляди години по-късно не били прогонени от безмилостно надигащото се море. Последвал период на климатични и социални промени и в края на мезолита Европа вече била изгубила сериозна част от сушата си и изглеждала до голяма степен като днес.

Благодарение на екип ландшафтни археолози от Бирмингамския университет, оглавяван от Винс Гафни, вече имаме добра

За Лора Спини това е първата статия за списанието. Снимки на римските стени от Робърт Кларк бяха публикувани в броя от септември 2012 г.

Убити, а след това погребани в окичен с еленови рога гроб, две жени от мезолитно гробище на о-в Тевиек в Бретан, Франция, свидетелстват за жестоки времена. Загубата на територия в резултат от покачването на морското ниво може би е тласнала към конфликт съседни популации.

МУЗЕЙ НА ТУЛУЗА, ФРАНЦИЯ

Хората все още се събират и се молят край южната порта на университета в Сана. Мястото бе наречено „Площад на промяната“ в началото на 2011 г., когато стана сборен пункт за хиляди протестиращи от Арабската пролет – противници на Салех.

След разпространението на исляма в региона през 30-те години на VII в. в Щастлива Арабия се заредиха периоди на единство и дълбоко разделение. През XIX в. османците на север и по-късно британците на юг правиха опити да наложат властта си, осушени от непокорните племена и географските особености на Йемен – тесни долини, замайващо високи планински вериги и Руб ал-Хали – една от най-негостоприемните пустини в света, простираща се по границата със Саудитска Арабия.

Салех – слабо образован, но хитър военен – беше последният водач, опитал да укроти Йемен. Издига се на власт през 1978 г. като президент на Северен Йемен; 12 години по-късно ръководи обединението на Севера

и Юга. Създава връзки с племенните шейхове и ислямски водачи, като си осигурява лоялността им с подкупи и покровителство. Стреми се да подражава на Саддам Хюсеин, а след 11 септември 2001 г. се опитва да установи приятелски отношения със САЩ. Наводнява войската и разузнавателните служби със свои роднини и позволява корупцията да проникне във всяка клетка на живота в Йемен. През февруари 2012 г. Салех се оттегли, сключвайки сделка за разделяне на властта между неговата партия и коалиция от пет опозиционни групи. Самият той, приближените му и неговите сили за сигурност получиха гаранции, че няма да бъдат преследвани.

Джошуа Хамър е специалист по Африка и Близкия изток. Снимките на Стефани Синклер към статията от юни 2011 г. за невръстните булки спечелиха първо място в World Press Photo 2012.

„КАТЪТ Е ПО-ХУБАВИ ОТ МЕД – възкликна ухилено Абдула ал Холани, на 60. – По-скоро ще спрем да ядем, отколкото да дъвчем.“ Ал Холани е набит мъж с червено-бяла куфия на главата. Има хлътнали очи, орлов нос и щръкнал над долната устна зъб. Ръцете му

Бивник по залез Мамутски бивник пронизва сибирското небе на остров Большой Ляховский. Фотографката Евгения Арбугаева отбелязва, че бивните, които като този се откриват все още свързани с черепа, не се смятат за по-ценни. Тя прекарала два месеца на острова, за да документира търсенето на гревна слонова кост. „Не могат да проадат черепа – обяснява тя за ловците на бивници, – но няма нужда да режат бивника. Просто го измъкват, все едно вадят зъб.“ — *Маргарет Закоуц*

ЗАД ОБЕКТИВА

Родена сте в Сибир. Може би сте израснала близо до местата на снимките?

Е. А.: Аз съм от Тикси, градче недалеч от мястото, където бяхме. Докато растях, се случваше хората да намират мамутски бивни из околностите. На младини прочетох роман за място, наречено Санникова земя. Разказваше се за полярни изследователи, тръгнали да търсят митичен остров с тропически климат.

Предполагаха, че там има мамути. Намираще се близо до Новосибирските о-ви, където работихме.

На вашите снимки времето не е тропическо.

Не беше толкова зле! Бяхме там

през лятото – юли и август – и температурите бяха около 8°C през деня и около -10°C през нощта. Не вали много, просто имаше мъгла. И тъй като пейзажът там е толкова минималистичен, искаше ми се нещо да се

случва в небето – нещо различно. По време на целия ни престой на острова имаше полярен ген. Снимката е направена към края на сезона, когато слънцето започна да клони към заник. Най-накрая видяхме залез.

**Библио.бг - платформа за електронни
книги и списания**

Чети каквото обичаш!

www.biblio.bg

